

АРХ. АНТОН ФРАНГЯ И НЕГОВОТО АРХИТЕКТУРНО НАСЛЕДСТВО

Християн Облаков, Варна

Антон Янев Франгя е роден на 21 ноември 1888 г. в Браила, Румъния. Фамилното име е с хърватски корен. Брат на бащата Ян е Антон Франгя (1856-1917 г.), известен български политик, общественик и юрист. Чичото става и кръстник на своя племенник, откъдето произлиза и първото име на бъдещия варненски архитект.

През 1892 г. семейство Франгя се преселва в Русе, където младият Антон получава начално образование. По-късно семейството се премества във Варна и през 1907 г. Антон Франгя завършва Класическия профил на Мъжката гимназия „Фердинанд I“, след което отпътува да учи архитектура в гр. Лемберг в Австро-Унгария (дн. гр. Лвов, Украйна). Макар и част от австрийска Галиция, населението на Лемберг е преобладаващо полско и украинско. Така младият български студент усвоява бързо полски и руски, наред с отличните си познания по немски език. А самият град Лвов, известен като „Малка Виена“, представлява учебник по архитектура на открито. Впечатленията от изящните фасади, декорирани с барокови пластички ще намерят приложение в проектите на архитекта във Варна.

На 5 октомври 1912 г., във връзка с избухването на Балканската война, Антон Франгя прекъсва образованието си и се записва като доброволец, получавайки чин редник. Участва и в последвалите две войни за Национално обединение (Междусъюзническата и Първата световна война). В междувоенните години работи по изграждането на някои здания, макар и все още с права на строителен техник. Един от първите му големи архитектурни проекти във Варна е фурната на Илия Илиев от 1915 г., където е показан усет в усвояването на пространството, съчетан с монументална скулптурна пластика, дело на скулптора Кирил Шиваров (1887-1938 г.). В края на Първата световна война, Антон Франгя достига до чин на поручик и е награден с Орден за храброст II степен.

На 24 май 1918 г. Антон Франгя встъпва в брак със Зорка Попова, дъщеря на Иван Койнов Попов, който по това време е директор на банка „Бъдащност“ във Варна. На следващата година се ражда и първата им дъщеря Евгения. До 1921 г. арх. Франгя работи като строителен техник във Варна, след което заминава със семейството си в Грац, Австрия, където в рамките на една година завършва образованието си и получава архитектурна диплома, след което се завръща отново в България. Регистрира собствено архитектурно бюро, посредством което реализира проектирането и изграждането на десетки забележителни частни домове, вили, пансиони и пр. Сред най-забележителните му обекти се открояват частните домове на д-р Илия Илиев, на предприемача Стефан Капитанов, на мелничаря Иван Попов, домът и клиника на д-р Николай Ненов и др. От 1924 г. работи съвместно с арх. Стефан Бенев Стоянов във фирма „Ст. Бенев, арх. Франгя и сие“. На следващата година приемат покана да участват в проектирането и строителството на обществени здания в новата турска столица Анкара. Успешното партньорство между двамата проектантите продължава до 1934 г.

Между 1927 и 1936 г. Антон Франгя изпълнява доброволно длъжността на почетен консул на Полската република във Варна. Заедно с полк. Петър Димков, командир на Осми Приморски Полк, арх. Франгя основава инициативния комитет за построяване на мавзолей и създаване на парк, посветен на полско-унгарския крал Владислав III Ягело и воините от християнската коалиция, загинали край Варна на 10 ноември 1444 г. в борба срещу османските турци. Проектът за мавзолея е дело на арх.

Франгя, а парковата среда около него е създадена от Антон Новак. Открит е тържествено през лятото на 1935 г. от Н.В. Цар Борис III и Царица Йоанна, в присъствието на дипломати от официални делегации на Полша, Унгария и др. За изключителни заслуги към Полската държава, арх. Франгя е награден с високото отличие на златния орден „Полония Реститута“.

През 1936 г. семейството на архитекта напуска Варна и се установява да живее в София, където арх. Франгя става главен проектант на тогавашната организация „Горстрой“. Завръща се периодично и във Варна, където изпълнява проекти на частни домове и почивни станции в курорта „Св. Константин“. По това време създава и своя научен труд „Номенклатурното строителство“, което претърпява две издания. С високата си ерудиция и любознателност, архитектът става и един от основателите на Научния институт на архитектите и инженерите в България.

По време на Втората световна война арх. Франгя е мобилизиран и повишен в чин капитан. Назначен е за началник на противовъздушната отбрана на района около Съдебната палата в София през 1943 г., тъкмо в разгара на големите съюзнически бомбардировки над българските градове.

След войната постъпва на работа в Инвестиционната банка, където се и пенсионира през 1969 г. През 1978 г., по повод на деветдесетата годишнина от рождението на Антон Франгя, Съюзът на архитектите в София организира честване, на което архитектът не успява да присъства поради старческа немощ. На 4 март 1979 г. в София издъхва арх. Антон Янев Франгя, едно от авторитетните имена в областта на сградостроенето в България. Приносът му за гр. Варна е огромен и все още предстои да бъде проучен и подробно документиран.

